

Насиров Т.

МИЛИЦИЯ – ЭЛ КЫЗМАТЫНДА

Насиров Т.

МИЛИЦИЯ – НА СЛУЖБЕ У НАРОДА

T. Nasirov

THE POLICE AT THE SERVICE OF THE PEOPLE

УДК: 347.29.76

Макалада Кыргыз Республикасынын ички иштер органы өзүнүн өнүгүшүнүн бардык этаптарында элдин кызыкчылыгын көздөө менен ар дайым жалпы эл кызматында болгондогу идеясы чагылдырылган.

В статье отражена идея о том, что орган внутренних дел Кыргызской Республики на всех этапах своего развития на службе народа и во имя его интересов.

The article reflects the idea that an internal affairs of the Kyrgyz Republic at all stages of their development in the service of the people and in the name of his interests.

Биз үчүн быйылкы жыл башкачараак болууда, анткени Президентибиздин Указы менен «2014-жыл мамлекеттүүлүктү бекемдөө жылы» – деп жарыяланган, ал иш чарага жалаң 90 жылдык мааракелердин (ККАО, прокуратура жана милиция органдарынын түзүлгөндүгүнүн) дал келиши бул жылдын өзгөчөлүгүн тастыктап турат.

Укук коргоо органдарынын коомдогу орду жана ролу жөнүндө сөз кылуудан мурда бир аз теорияга саресеп салалы.

Мамлекет жана укук теориясында «мамлекеттин функциясы» термини мамлекет ишиндеги негизги, эң маанилүү багыттарды белгилөө үчүн колдонулат, бул багыттарда анын социалдык мааниси көрүнөт. Мамлекеттин маңызы, анын табияты жана социалдык милдети дал ушул функциялардан айгинеленет. Алар мамлекеттин ишмердигин, анын органдары эмне менен алек болорун жана кандай маселелерди чечүүгө тийиш экендигин аныктайт. Функциялар мамлекетти туруктуу бир абалда кармап туруу эмес, өнүктүрүү менен мүнөздөлөт. Мамлекеттин ишиндеги бардык негизги багыттар коомдук турмуштун кайсы тармагында жүзөгө ашырылып жатканына жараша ички жана тышкы багыттарга ажыратылат.

Ал эми иш чөйрөсүнө ылайык мамлекеттин ички функциясы экономикалык, социалдык, финансылык көзөмөл, укук тартибин коргоо жана экологиялык тармактар деп бөлүнөт.

Укук тартибин коргоо же б.а. адамдын жана жарандын укуктарын, эркиндиктерин коргоо функциясы мамлекеттин укуктук тартипти камсыз кылуу, инсандын жана коомдун кызыкчылыктарын канааттандыруу, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын «инсан, анын укуктары жана эркиндиктери эң жогорку баалуулук болуп саналат» деп бекиткен 16-беренесин толук ишке ашыруу багытындагы ишмердүүлүгүн туюнтат. Мамлекет бул багытта адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин кепилдикке алат, мыйзамдуулукту жана укуктук тартипти бекемдөөгө, коррупция менен күрөшүүгө, кылмыштуулуктун санын кыскартууга ж.б. аракеттенет.

Мына ушул функция ички иштер органына жүктөлгөн. Сөз кылып жаткан Кыргыз милициясы быйыл, 2014-жылы өзүнүн 90 жылдык юбилейин белгилеп жатат. Бул кылымга тете убакыттын ичинде ага эки доордун оош-кыйыштарын башынан өткөрүүгө туура келди, күрөш жолунда такшалды, коом үчүн зарылчылыгын айгинеледи. Мезгил сыноолорун татыктуулук менен жеңип, коомдук тартиптин сакчысы катары эл ишенимине ээ болуп келатат. Кыргызстандын укук коргоо тармагынын сыймыктуу таржымалы советтик доор менен тыгыз байланыштуу. Эң алгач Октябрь революциясынан кийин жумушчу-дыйкан Советтер өкмөтүнүн экинчи бүткүл россиялык съезди тарабынан түзүлгөн он үч элдик комиссариаттардын бири катары В.И. Ленин башында турган өкмөттө ички иштер элдик комиссариаты (Народный комиссариат внутренних дел – НКВД) катары түзүлгөн.

1946-жылы ИИЭК – СССРдин ички иштер министрлиги болуп аталган.

Улуу Октябрь революциясынын жеңишинин үчүнчү күнү 1917-жылдын 28-октябрында (10-ноябрь) советтик өкмөттүн тапшырмасы менен ИИЭК «Жумушчу милициясы жөнүндө» токтом чыгарат. Анда жумушчу жана солдаттар депутаттары тарабынан жумушчу милициясын түзүү жана ал Кызыл Армиянын куралдуу отряддарына таянуу менен иш жүргүзүүсү каралган. Ушул токтом кабыл алынган күн 10-ноябрь совет доорунда советтик милициянын күнү катары белгиленип келген.

1918-жылы 10-ноябрда советтик милициянын бир жылдыгы салтанаттуу түрдө майрамдалган.

1924-жылы 1-ноябрда Ревкомдун административдик бөлүмүнүн башчысы Ибрай Тойчинов өзүнүн отчетунда Кара-Кыргыз автономдук областтынын милиция башкармалыгы түзүлүп, анын 1-чи начальниги болуп Арумов Аркадий Петрович дайындалды деп билдирет. Ошол убактан бери 1-ноябрь Кыргыз Республикасынын милициясынын төрөлгөн күнү катары майрамдалып келатат.

Октябрь революциясы менен удаалаш жарык дүйнөгө келген милиция – интервенция, граждандык согуш учурунда, андан кийин басмачыларды жок кылууда жалпы эл үчүн жана жаңыдан пайда болгон Совет мамлекетин бекемдөөдө айтып бүткүс эрдиктерди, эмгектерди жасашкан.

Ошондой эле өлкөдө индустриализация жана коллективдештирүү мезгилдеринде да чоң салымдарын кошушкан. Мисалы: милициянын генерал-майору Эргеш Алиев, Төлөнбай Машрапов, Козубай Шамсудинов ж.б.

1932-жылы СССРдин компартиясынын Борбордук Комитети калкты эсепке алуу, эмгек ресурстарын жайгаштыруу жана укук бузуучулар менен күрөштү күчөтүү максатында «Советтер союзунда бирдей паспорт

системасын киргизүү жана милдеттүү түрдө паспорттук каттоо» жөнүндө токтом кабыл алат. Бул мамлекеттик актыга ылайык милиция кызматкерлери шаарлардын ар бир тургунунун социалдык тегин жана эмгек ишмердүүлүгүнүн мүнөзүн тактоо боюнча албан иштерди жүргүзүшөт. Жүргүзүлгөн иштердин натыйжасында жашырынып келишкен көптөгөн кылмышкерлер, жатып ичер жан бактылар аныкталган.

Совет өкмөтүнүн 1934-жылдын 10-июлундагы токтому менен СССРдин Ички иштер элдик комиссариаты (ИИЭК) түзүлүп, анын карамагына милициянын мамлекеттик коопсуздук органдары берилген. Бул токтомго ылайык бардык союздук өлкөлөрдө республикалык ички иштер комиссариаттары түзүлө баштайт.

ИИЭКтин негизги функциясы төмөнкүлөр кирген:

– революциялык тартипти жана мамлекеттик коопсуздукту камсыз кылуу;

– социалисттик мүлктү сактоо;

– СССРдин мамлекеттик чек арасын кайтаруу;

– граждандык абалдын актыларын жазуу;

– түзөтүү – эмгек мекемелерин, шоссе жолдорун, мамлекеттик сөөмкө жана картография иштерин, ички жана конвойдук күзөтүн, токой күзөтүн, жер которуштуруу ж.б. иштерди башкаруу.

1935-жылы милицияга кароосуз калган балдардын маселелери менен иштөө боюнча кошумча милдет жүктөлөт.

1936-жылы 3-июлда «СССРдин ИИЭК жумушчудыйкан милициясынын Башкы башкармалыгынын мамлекеттик автоинспекциясынын жобосу» кабыл алынат.

1936-жылдын 5-декабрында кабыл алынган СССРдин жаңы Конституциясынын негизинде Кыргызстан СССРдин курамына эгемендүү союздук республика катары кирип, андагы Кыргыз АССРнин ички иштер башкармалыгы Союздук-республикалык комиссариат болуп түзүлгөн.

Улуу Ата Мекендик согуш башталганда Кыргызстандын укук коргоо кызматкерлери бардык эмгекчилердей эле «Бардыгы фронт үчүн, бардыгы жеңиш үчүн» деген ураан менен фронтто жана тылда (орукта) душман менен күрөшүүдө алдыңкы катарда турушту. 1942-жылы Фрунзе шаарынан алыс эмес жайгашкан Токмок шаарында түзүлгөн кавалериялык кыйраткыч полктун курамына милициянын атчан взводунун көптөгөн кызматкерлери өз ыктыярлары менен кошулган. Алардын арасында Жалал-Абаддан биринчи кадрдык милиционер Т.Жолчубаев, Кызыл-Кыя милициясынан Бабкин Н.К., кылмыш-иликтөөнүн кызматкерлери Ж.Осмонбеков, Д.Искендеровдор бар эле.

Фронтко укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин үчтөн бири кетишкен. Калгандары тылда коомдук тартипти жана күнү-түнү тыным алышпаган жумушчудыйкандардын коопсуздугун сактоо үчүн эки-үч эселенген кайрат менен иштөөгө туура келген.

Улуу Ата Мекендик согуш мезгилинде кыргыз милициясы 236 бандиттик топторду куралсыздандырып, 1847 ок атуучу куралдарды тартып алышты, колхоздорго жана совхоздорго миңдеген тонна уурдалган буудайды, жүздөгөн баш малдарды кайтарып беришкен. Алар 90 миң балага ата-энесин издөөгө, 200дөн ашуун тууган-туушкандарын табышуусуна жана эвакуацияланып келгендерди жумушка орноштурууга жардам беришти. Мисалга айтсак 1941-жылдын 1-

июлунан 1942-жылдын ноябрына чейин эле Кыргызстанга 139,9 миң адам эвакуацияланып келгендер милиция кызматкерлери үчүн кошумча милдет жараткан.

Кан майдандын биринчи эле күндөрү милиция кызматкерлери кылмыштын буга чейин белгисиз болгон түрлөрү менен күрөшүүгө туура келген. Согуш убагына мүнөздүү: дезертирлик, талап-тоноочулук, бандитизм, армияга кызмат өтөөдөн баш тартуу жана ар кандай чагымчылдык (провокациялык) «имиш-имиштерди» таратуу сыяктуу кылмыштык көрүнүштөр күчөгөн. Алар менен күрөшүүдө өтө кыраакылык, ыкчам чеберчилик, таптык жиктерди байкоо жана эвакуациялангандардын арасынан душмандын тыңчыларын, кылмышкерлерди көрө билүү үчүн курч көз, акылдуу ой-жүгүртүү талап кылынган. Ошондуктан 1941-жылы апрелде бандитизм менен күрөшүү боюнча бөлүмдөр түзүлгөн. Ушундай оор мезгилдерде А.Исабаев, Е. Осетров, Б.Горященко, Э.Оролбаев ж.б. кызматкерлер күжүрмөн эмгектери менен айырмаланышкан. Советтик Кыргызстан милициясынын бул мезгилдеги ишмердүүлүгүндө да эрдиктин, күжүрмөндүүлүктүн мисалдары өтө көп.

Ушул жерден мен өзүм милиция органында бирге иштешип, алардын акыл-насаатын угуп, талим-тарбиясын алып калган устаттарымдын атын айтпасам туура болбос.

– милициянын подполковниги чинине ээ болуп биротоло өргүүгө чыккан (отставкага) Байтиков Сардал-Улуу Ата Мекендик согушта болгон.

– милициянын капитаны Мусаев Заитжан – согушка катышкан кавалерист.

Булар согушка чейин органда иштешип өз ыктыярлары менен кан майданга кетишкен. Жеңиш менен кайтып келишип органга иштөөнү улантышкан.

– Ал эми милициянын подполковниги Бады Алманбетов согуштан кийин ички иштер органында иштеди.

– 1973-1978-жылдарда Өзгөн РИИБде начальниктин оперативдик иштер боюнча орун басары милициянын капитаны Конобеев Юрий Ивановичтин атасы кавалерист органдан согушка кетип кайтпай калган. Кийин анын дареги табылып Брянск шаарына жакын жерде эстелиги тургузулган.

СССР империясы өз жашоосун токтоткондон кийин ар бир союздук республика өз алдынча эгемендүүлүккө ээ болушту. Ошол күндөн тарта Кыргыз милициясы Эгемендүү Кыргызстандын коомдук тартипти жана коопсуздукту сактоо структурасы болуп калды.

Коом өзгөрүп, бирок мыйзамдар өзгөрбөй б.а. жаңы Конституция түзүлө элек, Кылмыш-жаза Кодекси, Кылмыш-процессуалдык Кодекси ж.б. кодекстер кабыл алынган эмес – ушундай оор шартта милиция кызматкерлери эгемендүү мамлекетти бекемдөө үчүн эл кызматында талыкпастан иштеп жатышты.

1999–2000-жылдарда мамлекетибиз Өзбекстан Ислам кыймылынын бандиттик топторуна жана Эл аралык террористтерге каршы аскердик аракеттердин географиялык борбору болуп калды. Алгачкылардан болуп милиция кызматкерлери бандиттик топтордун алдын тосуп чыгышты. Мисалы: комбат мил. п/п. Ниязалиев Байгазы (өзү жетектеген батальон менен).

Биргелешкен аскердик аракеттер эл аралык террористтердин көздөгөн максатына жол бербеди.

2005-жылдын март, 2010-жылдын апрель айларында бийликке нааразы болгон калк нааразычылык акцияларга чыгышып, бийликти алмаштыруу менен аякташты. Ошол мезгилдер ички иштер кызматкерлери үчүн бир топ оор кырдаалдарды жаратты. Коомдук тартипти сактоо учурунда көптөгөн милиция кызматкерлери өзүнүн кызматтык милдеттерин аткаруу учурунда жабыр тартышты.

2010-жылдын июнь айы Кыргызстандын тарыхында кара так катары белгиленип калды. Өз кызыкчылыгын мамлекеттин кызыкчылыгынан жогору койгон чагымчыл айрым бир саясий күчтөрдүн айынан улуттар аралык жаңжалдар: Ош, Жалал-Абад областтары жана Ош шаарынын аймагында жүз берди. Аз сандагы анан да, апрель айында жабыр тарткан милиция – болгон күчү менен жаңжалды жөнгө салууга аракеттенди, жалпы күч структуралары жана коомчулуктун жардамы менен тез аранын ичинде туруктуулукту орнотууга жетише алды. Бул коогалаңда коомдук коопсуздукту сактоо максатында, кызматтык милдеттерин аткарып жаткан учурунда укук коргоо органдарынын 10 кызматкери баатырларча курман болушту жана бир канчалары денелеринен жараат алышып ооруканаларда даарыланышты.

Быйыл биз Кыргызстанда ички иштер органынын түзүлгөндүгүнүн 90 жылдык мааракесин белгилеп жатабыз. Бул 90 жыл тек гана сандардын туундусу эмес, айтылып жаткан датаны алып келүүгө миндеген милиция кызматкерлери бешене терлерин төгүшкөн, өз милдеттерин аткарып жүрүп ден соолугунан ажырап

оорулуу болгондору канча, канчалары кызмат учурунда өз өмүрлөрүн беришкен.

Милиция кызматкерлеринин Ата Мекенге болгон сүйүүсүн, атуулдук милдеттерин, эл алдындагы талбаган кызматын, анын басып өткөн тарыхый жолун көркөм сөз чеберлери өздөрүнүн чыгармаларында чагылдырышты, акындар жүрөктөн чыккан ырлары менен даңазалашса, музыканттар обологон үндөрү менен элге жеткиришти, ошондой эле чыгармачыл кызматкерлер элдердин сүймөнчүлүгүнө ээ болгон кино фильмдерди жаратышты. Анткени милиция өзүнүн өнүгүшүнүн бардык этаптарында элдин кызыкчылыгын көздөө менен өзү да элден колдоо тапкан.

Президентибиз А. Атамбаев айткандай: «Мезгил өзгөрөт, саясат алмашат. Аа милиция – кылмышкерлер менен күрөшкөнү – күрөшкөнү... Элге кызмат кылуудан артык эч нерсе жок.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы. – Б., 2011.
2. С.Наматбаев. Ишенимди актап. – Фрунзе, 1989.
3. Под ред. Т.А. Асаналиева, Л.Я. Зеличенко, К.Т. Токтоналиева. Кыргыз милициясына 80 жыл. Б., 2004.
4. Башкы редактор жана китепти түзүүчү – автор: Аширбаев Ж.А. Мезгил сынагынан өткөн милиция (Ош ОИИБ түзүлгөндүгүнүн 85 жылдыгына карата). – Ош, 2012.
5. Под ред. В.М. Плоских. История кыргызов и Кыргызстана – Б., 2000.
6. Б.И. Борубашов, З.И. Галиева. История государства и права Кыргызской Республики. – Б., 2003.
7. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. – М., 2000.

Рецензент: к.филос.н. Аблазов К.